

Побожій С.І.

Кандидат мистецтвознавства, Українська академія банківської справи

МАЛЮНКИ КАРЛА ПЕТЕРА МАЗЕРА ЯК ХУДОЖНІЙ ДОКУМЕНТ ЕПОХИ

Значний внесок Швеції до скарбниці світової культури не обмежується іменами Августа Стріндберга, Сельми Лагерльоф і Астрід Ліндгрєн у літературі, Інгмара Бергмана і Грети Гарбо у кінематографі, Олександра Росліна, Андерса Цорна і Карла Ларсона в образотворчому мистецтві. До останніх треба віднести й ім'я художника Карла Петера Мазера (1807-1884). Лише недавно воно повноправно увійшло в історію шведського та українського мистецтва. Цьому у значній мірі сприяли дослідження і популяризація творів Мазера шведськими мистецтвознавцями, зокрема доктором мистецтвознавства Ульфом Абелем та істориком мистецтва Бу Ліндвалем наприкінці ХХ століття.

Виставки творів Мазера показали добру фахову підготовку художника у галузі живопису й малюнка, отриману ним у художній академії Стокгольма, а також у майстерні Жана Антуана Гро (1771-1835) – видатного живописця доби французького романтизму. Вже в той час проявилася така риса його творчої натури як увага до навколишньої дійсності, що видно із замальовок видатних подій липневої революції у Парижі в 1830 році. А портрети, виконані ним у цей час, засвідчують не тільки справжню академічну майстерність Мазера як живописця, але й уміння передати поетичний образ портретованої натури. Водночас художнику вдається передати риси національного характеру або у доволі суворо реалістичній манері портрета поета, письменника і драматурга Карла Юнаса Альмквіста (1793-1866), який виконано приблизно в 1835 році, або ж у романтизовано-сентиментальному “Портреті доньки Альмквіста” цього ж року, який теж зберігається у Північному музеї Стокгольма.

Історик мистецтва Бу Ліндваль – куратор і організатор виставки творів Мазера у Стокгольмі у 1978 році - у каталозі до неї зазначав: “Жодний шведський портретист, крім Ернста Юсефсона, не створив щось подібне, жодний не пішов глибше у зображенні людини, ніж Мазер в портреті Альмквіст в Північному музеї” [4, 14]. Уся поетична, ідеалізована тональність портрета, зазначав дослідник, ніби взята з шведської народної пісні, знавцем якої був Альмквіст.

Як і Альмквіст у поезії, так і Мазер у малюнку поступово відходить від романтизму в бік реалізму, що є характерною особливістю всього європейського мистецтва середини ХІХ ст. Але це ще малопомітно у портреті

великого російського поета О.С.Пушкіна, написаного Мазером у 1839 році на замовлення П.В.Нащокіна – друга поета. Мазер приїхав через рік після смерті поета, зустрівся з вдовою Пушкіна, робив замальовки його особистих речей. Незважаючи на певні вади (відсутність життєвості), фахівці проте віддають належне цій картині скандинавського майстра, зазначаючи, що вона була “первой исторической картиной о Пушкине, написанной почти сразу после его смерти “под смотрением его близкого друга” [2, 74]. До того ж Мазеру вдалося на картині досить невеликого розміру (46 x 39,5) створити відчуття монументального образу.

Зовсім інший підхід у Мазера спостерігається у численних малюнках та ескізах, зроблених під час подорожі Україною в середині XIX ст. Ці альбомні замальовки, малюнки зберігаються у фондах Національного музею Стокгольма – головної мистецької скарбниці Швеції.

Національний музей став доступним для шведської публіки з 1866 року, але задовго до цієї події, у 1792 році, за указом короля Густава ІІІ було створено Королівський музей – одне з найвідоміших у Європі художніх зібрань. Мистецькі твори з Королівського музею стали основою колекції Національного музею. Представники королівської родини неодноразово передавали твори мистецтва до музейної збірки, а в 1930-х роках до музею надійшла унікальна колекція російських ікон, яка належала шведському банкіру Олафу Ашбергу.

Національний музей має відділи живопису, малюнку, гравюри, скульптури, прикладного мистецтва і художніх ремесел. Гордість музею – зібрання картин голландських і фламандських живописців XVII ст. Увінчують це зібрання полотна великих художників Рембрандта і Рубенса. Заслуженою славою серед фахівців користуються і картини французьких митців Ватто, Делакруа, Ланкре, Шардена. Колекція творів Шардена за межами Франції взагалі вважається найкращою. Саме у цьому музеї зберігаються ранні твори імпресіоніста Ренуара і одна з найважливіших робіт Сезанна “Натюрморт з статуеткою”.

Шведське мистецтво репрезентоване у музейній збірці, починаючи з XVI ст. Імена деяких шведських митців добре знайомі в Україні. А полотна О. Росліна, А. Цорна і К. Ларссона є у збірках українських музеїв. У фондах Національного музею зберігаються і три рідко експонованих альбоми ескізів Карла Петера Мазера, які музей придбав у 1895 році на аукціоні. Альбоми містять декілька сотень малюнків часів його подорожей до України, Росії та Монголії. П'ятдесят з них відображають визначні в історичному та культурному відношенні будівлі та місця Києва. Всі малюнки, що

експонувалися на виставці у галереї мистецтв “Академічна”, належать до одного й того ж альбому.

Українські малюнки Мазера відносяться до 1851 року, коли художник подорожував по Україні. У всіх своїх експедиціях та поїздках він робив замальовки, залишаючи своєрідні спогади про мальовничі “подорожі”. Відомо, що Мазер мав намір видати свої альбоми з малюнками пейзажів, народних образів, будівель. Переважна більшість українських малюнків Мазера присвячена сакральним пам’яткам Києва. У них з документальною точністю та професійною майстерністю передані архітектурні пам’ятки тих часів, коли місто ще не перебудовувалося.

Протягом значного періоду сакральна архітектура давнього Києва привертала увагу тих, хто відвідував старовинне місто. Чеський дипломат Еріх Ляссота, польський дипломат та історик Регінальд Гейденштейн, французький інженер Боплан у різні часи залишили яскраві спогади про відвідування Києва. Особливого значення вони надавали Софійському та Михайлівському соборам – яскравим зразкам давньоруської архітектури.

Тогочасний вигляд архітектурних пам’яток знайшов вправного документаліста у особі голландського митця А. ван Вестерфельда у середині XVII ст. Якщо порівняти малюнки ван Вестерфельда та Мазера із зображенням Золотих воріт, то помітимо не тільки різні художні манери, але й різний стан цієї колишньої величної будівлі.

На більшості мазерівських малюнків відображено церкви, собори і монастирі Києва. Інтерес до цього виду архітектури пояснюється бажанням автора ознайомити зарубіжного глядача із специфічними сакральними будівлями греко-візантійського обряду у вигляді автолітографій у альбомах. Такі альбоми української тематики – поширене явище у ті часи в Австрії, Німеччині, Польщі та Франції.

Мазер був також одним з небагатьох художників, хто замалював інтер’єр Софійського собору відразу після відкриття в ньому у 40-х роках XIX ст. унікального ансамблю фрескового розпису XI ст., аналогів якому немає в Європі. І все це відбувається на тлі бурхливого розвитку історичної науки. Те, що бачив і замальовував Мазер, стає предметом дослідження для вчених: фрески, мозаїки Софії, саркофаг Ярослава Мудрого. Майстерний малюнок шведського митця, дотримання ним усіх законів лінійної перспективи, світлоповітряного модулювання, масштабності свідчить про розуміння художником завдань, що стояли перед ним. Однак копітка документальність залишає місце на альбомних аркушах і для живого, натурального оповідання. До таких малюнків слід віднести насамперед “Золоті ворота у Києві”. Розташовані

у вигляді фризів групи прочан у роботі “Софійський монастир у Києві” роблять цей малюнок більш живішим. Це ж спостерігаємо і на малюнку “Софійський монастир у Києві. Собор св. Софії. Інтер’єр.”

Про велику увагу художника до церковної архітектури свідчить і таке: Мазер композиційно виділяє церковну споруду (“Андріївська церква в Києві”) і графічний абрис церкви стає більш проробленим, ніж навколишні будинки. Іноді Мазер створює панорамний малюнок (“Вигляд з Подолу на Андріївську церкву”), що тільки підкреслює величну споруду Андріївської церкви на пагорбі.

Цінним художнім документом є “Панорама Подолу з виглядом на Андріївську, Десятинну та Василівську (Трьохсвятительську) церкви”. Подальші зміни архітектурного ландшафту Подолу не дають інших можливостей, окрім малюнка шведського художника, мати уяву про його вигляд у середині XIX ст. Але і тут Мазер не залишається сухим літописцем. Зліва він вміщує чоловічу постать, яка ніби позує художнику.

Іноді Мазер вдається до сміливих ракурсів, змушуючи глядача сприймати церковну архітектуру на контрастах з цивільною. Так, у малюнку “Києво-Печерська лавра” оригінально вирішений передній план із самотнім дахом селянського будинку, що ледь проглядається за пагорбом.

Однак необхідно зазначити і таке: малюнки Мазера мають для України надзвичайну цінність не тільки як мистецькі твори, але і як своєрідні історичні документи, які можуть бути використані при відновленні храмів у нашій столиці, знищених в 30-і роки. У цьому відношенні деякі малюнки становлять виняткову цінність (Богоявленський собор Братського монастиря, Військово-Микільський собор). У зв’язку з повною відсутністю архітектурних обмірів цих споруд рисунки Мазера суттєво доповнюють наші знання. Зміна точок зору на замальований об’єкт – Андріївську церкву, надає, за думкою фахівців, “історикам Києва рідкісну можливість виконати документально обґрунтований макет міста середини XIX ст.” [5].

Унікальність малюнків Мазера і у тому, що в них передано образи Києва того часу, коли ще не відбулася капітальна перебудова міста, яка істотно змінила місцевий ландшафт, так ретельно замальований скандинавським художником.

Експонування творів Карла Петера Мазера в Україні під патронатом короля Швеції Карла XV1 Густава надало цій культурній події і виразного політичного забарвлення. Відкриття виставки Мазера “Образи Києва середини XIX ст.” відбулося 1 лютого 2001 року у галереї мистецтв “Академічна”

Української академії банківської справи. Відбулося це у день проведення науково-теоретичної конференції “Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання”.

Список літератури

1. Асеев Ю. С. Джерела. Мистецтво Київської Русі. – К., 1980.
2. А. С. Пушкин в портретах. – М., 1989.
3. Безрукова М. Национальная сокровищница в Стокгольме // Художник. – 1983. – № 6.
4. Карл Петер Мазер. Образи Києва середини ХІХ ст. – Нюстремс, 1999.
5. Пам’ятки Києва, знищені у ХХ столітті / Авт. тексту Л. Проценко. – К., 1991.